

MAHÁBHÁRATA

Bevezetés

A Mahábhárata talán a világirodalom legnagyobb műve. Körülbelül nyolcszor hosszabb, mint az Iliász és az Odüsszeia együttvéve. Teljes magyar nyelvű fordítása nincsen, ez a forgatókönyv Baktay Ervin prózai tömörítése és Szerdahelyi István verses fordítása alapján készült. Az előbb említett terjedelmi okok miatt ennek a munkának még csak az sem lehet célja, hogy keresztmetszetét adja az eredeti műnek – a cél az, hogy megidézzék az ókori India gondolkodásmódját, hangulatát, mitológiájának varázsát. Ezt három dologgal szeretném elérni:

- A keretjáték: Az indiaiaknak sajátos felfogásuk van az időről, amely csodálatosan fogalmazódik meg a legelső szövegben. Ez a szöveg és kép adja a játék keretét. Ha a színpadképben meg tudjuk fogalmazni az idő hömpölygését, kerekének állandó forgását, adott a játék tempója.
- A férfi főszereplő, Bhísma megtestesítője az óindiai ideálnak úgy is, mint harcos, mint férfi, mint ember. Sorsa, hogy maga választhatja meg halálának időpontját, különös színekkel húzza alá tetteit.
- A női főszereplő, Ambá Bhísma tökéletes ellentéte. Az indiai nőeszménynek megfelelően el kellene fogadnia sorsát, férjhez kellene mennie és gyerekeket szülnie. Egy szerencsétlenség miatt nem teheti, ezért lázad. Vállalja a tűzhalált, az újjászületést, bosszút áll a megaláztatásokért.

Izgalmas jellemek, csatakép, nemcsere, párbajok, istenek megjelenése, máglyahalál... – mind-mind próbára teszi a rendezői fantáziát, de azt hiszem, hogy ez a darab a szöveg és a történet szépsége miatt minden munkát megér.

Végül egy tanács a felkészüléshez: számunkra az indiai mitológia távoli, eléggé ismeretlen terület, ezért a darab rendezéséhez először nagy vonalakban az alaptörténetet (Baktay prózaváltozata) s szintén csak vázlatosan ugyan, de az indiai mitológiát is meg kell ismerni.

Forgatókönyv

1. kép

Három kép indul el mozgásban: a rendezőbalon elől a születés, középen a szerelem, a rendezőjobbon a halál. A születésnél egy virágsziromszerű alakzatból kiemelkedik az Ember, a szerelem a kezek érintésétől a csókig tart, a halál során egy, a földön hanyatt fekvő alakot emelnek a társak maguk fölé és mozdulatlanul megállnak. Ravatal. Amikor az egyik kép mozgása véget ér, akkor indul a másik. Alatta recitálva a szöveg.

Lassú, egyenletes járással, egy hangot tartósan kiénekelve mozgó kör formálódik. Középen a hatkarú Siva, a pusztító.

A halál és Siva felvillantása után félkör alakul, ezen belül játszódnak a párbeszéddek, a 4. képig adott a jelenetek térformája.

A tempót az idő, a sors megjelenítéséhez egy nagyon érdekes hangszer, az esőbot adhatja meg.

Narrátor: Az időben fogan minden, lét s nemlét, bánat és öröm,

az idő megszül és ismét elpusztít minden életet,

az idő lángba vet mindent, majd kioltja a lángot is.

Az időből ered jó és rossz, belőle lett, mi létezik,

megsemmisíti és ismét újjáteremti lényeit.

Ha minden alszik, ő virraszt, legyőzhetetlen az idő,

s minden lényben az osztatlan és azonos idő pereg.

2. kép – Halászkirály, Bhísma

Bhísma apja, Sántanu szerelmes a halászkirály lányába. A lány csak akkor hajlandó férjhez menni hozzá, ha az ő gyerekei ülhetnek a trónra.

Halászkirály: Nagy Bhárata, te gazdag vagy, Sántanu egyszülött fia,

s a fegyverforgatók közt a legelső,

de halld szavam:

az a dicső nemes férfi, kitől e nagyszerű lány,

Szatjavati fogantatott, egyenrangú bíz veled,

és Sántanut magasztalva mindig arról beszélt nekem,

hogy e remek lány méltó férje csupán atyád lehet.

Nagyúr, e szűz nevében hadd mondjak el valamit neked:

Csupán a trón öröklése akadályozza ezt a nászt!

Bhísma: Halászok feje, bölcs férfi, hallgasd hát figyelmesen,

atyám üdvére mit mondok: Hallja minden uralkodó!

Legigazibb igaz bölcssek, halljátok fogadalmamat:

e lány majdani gyermeke lesz királyunk atyám után,

e szavakkal én lemondottam, uralkodók.

S hogy végképp ne legyen kétség az én utódaim felől,

mától kezdve szüzességi fogadalmat teszek, halász,

és így fiú utód nélkül is mennyekbe juthatok.

3. kép – Sántanu, Bhísma

Az apa megáldja fiát.

Sántanu: Azt a kegyet kapod, hogy önmagad határozod meg, mikor ér véget életed!

4. kép – Bhísma leánykérése

Még mindig félkör. A narrátor szövege alatt Bhísma megkoronázza féltestvérét. A koronázási szertartás után Bhísma megjelenik a Kási hercegnők férjválasztási ünnepségén. A félkör körre záródik, Bhísma megküzd a Kási hercegnők kérőivel. A küzdelem úgy oldható meg, hogy a kör Bhísma tükörképeként mozog, s Bhísma utolsó ütésénél szétszakad.

Narrátor: Szatjavati urának két tündöklő szép fiút adott.

Csitrángadát, s Vicsitravirját.

Vicsitravirja gyermek volt, mikor atyjuk égbe szállt.

Csitrángada, a félelmes erejű vitéz hamar követte őt.

Bhísma felavatta tüstént a Kuru trónra a gyermeket,

a kis Vicsitravirját, ki ifjúkorát sem érte el.

Amikor ifjúvá serdült Vicsitravirja, látta ezt,

s arra gondolt a bölcs Bhísma, hogy meg kell házasítani.

Bhísma: Föld urai, erőszakkal elrablom e lányokat,

szedjétek hát össze minden erőtök, hogy legyőzzetek:

kihívlak titeket, s harcra készen állok, uralkodók!

Kórus: Ékeit gyorsan eldobta mindegyik, s vasba öltözött:

mind hullócsillag-ár, szálltak a díszek és a fegyverek.

Szédítő, hajmeresztő viadal keletkezett e magányos vitéz,

Bhísma, s a számtalan király között:

mindenfelől körülvették, betakarta a nyílözön, s úgy állt,

akár a hömpölygő felhőárban a sziklacsúcs.

Sálva: Megállj! Megállj! *(Újabb küzdelem a két hős között. Bhísma elviszi a lányokat, miután megalázta Sálva királyát.)*

5. kép – Bhísma, Ambá

Ambá: Bhísma! Sálva királyának adtam régóta szívemet,

ő is engem szeret, s vágyunk kedvére volt apámnak is:

ezt tudva, cselekedjetek kötelességetek szerint!

(Bhísma szabadon engedi a lányt.)

6. kép – Ambá és Sálva királya

Ambá: Idejöttem, nemes lélek, tehozzád, aki vársz reám!

Sálva: Kedvesem, te előbb másé voltál, s így nem lehetsz enyém.

Eredj vissza Bhísmához, te kecses tomporú leány,

nem vágyom rád, akit Bhísma erőszakkal elrabolt,

mert te örömmel engedtéél neki.

Ambá: Nem voltam sose másé, mielőtt felkerestelek, hidd el, Sálva,

amit mondok igaz, lelkemre esküszöm!

Nő létemre magam jöttem hozzád, hosszúszemű, szeress!

Testemet más nem ismerte, csak a te kegyedért eped.

Sálva: Menj el! Menj el! Bhísma zsákmánya voltál, s én félek tőled, te szépfarú!

(Ambá átká előtt és alatt a kör szétszakadása óta földön fekvő játzóknak egy ritmust ütnek egyre erősebben Síva megjelenéséig.)

Ambá: Nincs még olyan szerencsétlen asszony, amilyen én vagyok!

Átok Bhísmára és átok agyalágyult apámra, aki mint rossz

rimát, árult vitézség pályadíjaként.

Átok rám és legyen Sálva, s maga Brahmá is átkozott,

s mind, kinek szívtelensége ily szörnyű sorsra juttatott.

7. kép – Ambá vezeklése, Síva

Síva megjelenésének rendkívül erőteljesnek kell lennie, hiszen az Ambának tett isteni ígéret (ami megmásíthatatlan és visszavonhatatlan) meghatározza a kauravák és pándavák további sorsát.

Ambá: A gonosz Bhísma csúffá tett, s így most már senki nem vesz el.

Férjemet elveszítettem, se férfi nem vagyok, se nő,
amíg meg nem ölöm Bhísmát, szándékomtól nem állok el.

Férfi életre vágyom, mert gyűlölöm női életem!

(Itt hirtelen befejeződik a földön ütött ritmus, Síva felemelkedik a földről, mindenki mozdulatlaná válik.)

Síva: Legyen!

Ambá: Nő létemre hogyan tudnám lesújtani a harcmezőn?

Síva: Én nem mondok hazugságot, ígéretem beteljesül.

A harcban megölöd Bhísmát, de előbb férfivá leszel,
mindenre visszaemlékszel, ha meghalsz, s újra testet öltsz.

8. kép – Ambá halála és újrafogantatása

Ambá máglyát rak, a játszókat kört formálnak körülötte és egy hosszú, piros vászoncsíkot dobna fel és rántanak le folyamatosan. Ambá máglyahalált hal önként, hogy Síva ígérete minél hamarabb teljesüljön. Utolsó szavai: Bhísma vesztére tettem ezt.

9. kép – Ambá és Jaksa (Szthuna)

A máglya összeomlik és kiemelkedik belőle az újjászületett Ambá. Ambá, azaz Shikandin bolyong az erdőben, elkeseredett, hiszen tűzhalála után újra nőként született újjá.

Szthuna: Miért állsz itt? Hamar mondd meg, s én teljesítem óhajod!

Shikandin: Nem teheted! Jaj, nem teheted!

Szthuna: Bizony, hogy teljesítem én,

A Kincsek istenének kíséretébe tartozom,

s a teljesíthetlent is teljesítem, beszélj tehát!

Shikandin: Hadd változzam kegyed folytán hibátlan férfivá hamar.

Szthuna: Teljesül óhajod, kedves, de halljad kikötésemet:

Kölcsönbe megkapod tőlem pár napra férfitestemet,

de az idő elteltével jöjj vissza, add reá szavad!

(A nemcserét egy szertartásszerű játékkal lehet megoldani. A két játészó egymással szemben térdel. Ambá /Shikandin/ hosszú hajával betakarja Szthunát. Ekkor egy lepel emelkedik fel előttük. Shikandin férfias mozgással, bekötött hajjal emelkedik ki mögüle.)

Kórus: Az Emberen Lovagló Nagy Isten, a Kincsek Istene,

Kuvéra ez idő tájban éppen Szthunához érkezett.

A ház fölött, fenn lebegett a légben,

s onnan tekintett le a nagy Kuvéra

szolgája pompás, ragyogó lakára,

melyet virágok koszorúi fedtek

Fiú helyett leányt szült Drupada asszonya,

Szthuna férfi nemét nem adta valami ok miatt,

átvette nőalakját, s most ott rejtőzik a fal mögött...

Kuvéra: Vezessétek elém Szthunát! Tettéért megfenyítem!

Kuvéra: Amiért e sosem hallott dolgot tetted, te ostoba,

mától kezdve te légy asszony, s helyetted férfi ő legyen!

(Kuvéra és kísérete el, a színen csak Szthuna marad, Shikandin visszaérkezik.)

Shikandin: Nagy szellem, íme itt vagyok.

Szthuna: Mert kérésednek engedtem, átokkal vert a Kincs Ura.

Menj hát, amerre vágyad hajt, s öröm kísérje léptedet.

Nem kerülhetem el sorsom: a végzet rendelése volt,

hogy épp ide vetődtél és eljött hozzám Kuvéra is.

(Shikandin örömmel el. Teljesül óhaja, bosszút állhat Bhísmán. Felállnak a seregek, az egyik Shikandin, a másik Bhísma vezetésével. Minden játészó kezében a piros vászoncsík, amelyet fegyverként használnak.)

10. kép – A nagy csata

A Kuruksétra nagy csatája itt úgy jeleníthető meg, mint a férfi és a női sors összeütközése – Bhísma és Ambá-Shikandin –, amely ha harccá válik, nincs győztes. A csata végén Bhísma maga kéri a halált, melyet Shikandin kezétől nyer el.

(A seregek felállása alatt kórus. Olyan, mint egy ima, mely Vismunak szól.)

Kórus: Szivárványszínű, egeken túl érő, nagy éned,

s tátott feneked, torkod, tüzes, kitágult szemedet ha látom,

vad rémület száll remegő szívemre.

S ím, jönni látom Dhritarástra népét,

száz hős fiát és az uralkodókat,

Bhísmát és Drónát a vitéz Karnával,

s nyomukban ott jön a mi táborunk is:

sietve tűnnek el a ritka hősök

sok szörny agyarral teli ajkaidban,

s kik fennakadnak fogaid tövében,

mind összemorzsolt koponyával csüngnek.

Amint a lepkék, eszüket veszítve,

a lángba szállnak saját vesztükre,

ész nélkül

épp így bukik öngyilkosként e sok király is

a te ajkaidba.

Felnyalva-falva felemészted szerte lángajkaiddal

az egész világot,

jaj, Visnu, fényed sugarában izzik, felperzselődik

az egész mindenség!

(A harc elkezdődik.)

Zengnek- suhognak íjhúrok, elefántösztökék s botok,

dübörög a gyalogság és a paripák nyerítenek,

vértek csengnek, csilingelnek csengők az elefántokon,

hajmeresztő zshivajgás száll a rohanó hadak felett.

A Kuruk mezején szerte embervértől vöröslenek az

egymásra törő hősök markáiban a pallosok,

agyarral összemarcangolt, megvadult elefántbikák

talpától széttiport testű, gyötrődő férfitigrisek

olyan hangon üvöltöznek, mint poklok kárhózzottjai.

Némelyik kocsiharcosnak fejét levágta már a kard,

és fegyverét szorongatva ott áll tovább fejetlenül,

száguldó vérfolyó támadt,

melyből az elefántbikák szennyes hullái

sziklákként meredeztek az ég felé:

a hősök, s állatok vére a pokol tengerébe folyt,

örvendezve sereglettel köré sakálok és sasok.

Bhísma: Shikandin nő, a Pándavák pedig legyőzhetetlenek.

Atyám áldása folytán a Halál csak akkor érhet el,
ha magam akarom, s harcban nem sújthat porba senki sem,
de most elég az életből: magam hívom halálomat!

11. kép

Shikandin az egyetlen túlélő. Bosszúja betelt, de életének értelme már nincs. Összeomlik, elfekszik a halottak között. A zárószöveg alatt visszaáll az első kép, a születés-szerelem-halál örök körforgása.

Narrátor: Kelj fel, ember a porból, fel! Önerődből meríts erőt!

Ott vár minden teremtményre a végső út, világ ura.

Mi létrejött, el is pusztul,
mi felemelkedett, lehull,
együttlét vége elválás,
élet vége halál, te bölcs.

Ha a hőst is, a gyávát is, mindenkit Jama hurcol el,
a harcos mért ne harcolna, hősök legfényesebbike?
A lét kezdete nemlét és csak a közepe létezés,
vége újra a nemlét, mondd, mivégre búslakodsz ezen?

12. kép

Ugyanaz, mint az első kép.

Narrátor: Az Idő sorra minden lényt közönyös szívvel elragad,
nem szeret az Idő senkit, s nem gyűlöl senkit az Idő.

Ahogy a szeszélyes szél előtt hajlongva ring a fű,
az Időt minden élőlény követi engedelmesen.